

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ІДЕНТИФІКАЦІЇ СТАДІЙ ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ ВЕРТИКАЛЬНО-ІНТЕГРОВАНОЇ СТРУКТУРИ

*В. Я. Нусінов, д. е. н., професор, Д. В. Колесніков, аспірант,
ДВНЗ «Криворізький національний університет», oafa_ktu@mail.ru*

У статті обґрунтовано необхідність удосконалення методичних підходів до ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури з урахуванням специфіки її функціонування, впливу розвитку галузі та можливості моделювання змін при переході з однієї стадії життєвого циклу в іншу. Розроблено критерії ідентифікації цих стадій. Запропоновано проводити ідентифікацію життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури матричним способом з урахуванням розвитку галузі, у якій вона функціонує.

Ключові слова: вертикально-інтегрована структура, життєвий цикл, розвиток, спад.

Постановка проблеми. Функціонування вертикально-інтегрованої структури, як і будь-якого суб'єкта господарювання, пов'язано з невизначеністю, ризикованістю і складністю ведення бізнесу та підпорядковується циклічним законам розвитку економіки. Це спричиняє необхідність вивчення вертикально-інтегрованої структури через узагальнення уявлень про її життєвий цикл, визначення та ідентифікацію його стадій. Врахування цього факту дозволяє підвищити ефективність прийняття управлінських рішень у ході господарської діяльності вертикально-інтегрованих структур зважаючи на постійні зміни, динамізм і нестабільність економічного середовища. Отже, виникає необхідність в актуалізації даної проблеми та в удосконаленні відповідних методичних підходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній літературі існує багато різних підходів до визначення та ідентифікації стадій життєвого циклу галузі, підприємства, товару, проте, дуже мало наукових публікацій стосовно дослідження стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури. Є лише деякі епізодичні дослідження [1–4], що не дозволяють отримати загальне комплексне уявлення про розв'язання існуючої проблеми. Це пов'язано з:

– недостатньою вивченістю особливостей утворення і функціонування самих вертикально-інтегрованих структур;

– з необхідністю розгляду життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури у поєднанні з життєвим циклом галузі, у якій

вона функціонує;

– з тим, що циклічність економіки вертикально-інтегрованої структури не має жорсткої послідовності стадій життєвого циклу за часовими або віковими характеристиками, і тому – важко вивчається.

Останнє пояснюється тим, що у результаті вертикальної інтеграції (наприклад, об'єднання існуючих підприємств у холдинг) утворена вертикально-інтегрована структура деякі стадії початкового розвитку може і не проходити. Так само при приєднанні окремого підприємства до вже існуючого холдингу, що, наприклад, знаходиться у занепаді, може відбутися прогресивне перетворення його економіки та повернення до попередньої стадії розвитку.

Крім того, у вивченні та ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури існують й інші проблеми: в наукових колах стосовно визначення стадій життєвого циклу досі немає єдиних підходів; науковцями, в залежності від обраних підходів, визначається різна кількість стадій життєвого циклу; науковці приділяють недостатню увагу формалізованій ідентифікації стадій життєвого циклу та визначенню функціональних залежностей, що його описують, а лише наводять окремі абстрактно-графічні його зображення; у силу складності вивчення, мало розглядаються методичні підходи оцінки переходу однієї стадії життєвого циклу в іншу.

Наявність означених проблем підтверджується оглядом останніх досліджень і публікацій. Так, при визначенні стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої

структури та їх кількості ми керувалися працями: І. Адізеса, який виділяє стадії життєвого циклу корпорації («зародження – дитинство – давай-давай – юність – розквіт – стабілізація – аристократизм – бюрократизація – смерть») [1]; М. Науменко, Л. Морозової, які використовують ресурсний підхід при дослідженні стадій життєвого циклу інтегрованої корпоративної структури («зародження – становлення – ріст – насичення – спад» [3]; К. Астаф'євої, у дослідженнях якої надається характеристика стадіям життєвого циклу компанії («становлення – малолітство – дитинство – ріст – стабільність – спад» [4]); Г. Широкової, що розглядає стадії життєвого циклу в межах організаційних змін («появлення – розвиток – стійке зростання – стабільність – революційний період організаційних змін» [5]) та інших [6–9].

Нами підтверджено наявність абсолютно різних підходів до визначення стадій життєвого циклу структури (корпорації, компанії), їх кількості і послідовності, проте одна частина науковців орієнтується на застосування часово-вікових ознак життєвого циклу, інша – на поєднання часово-вікових ознак з ознаками розвитку структури. При цьому наведені підходи, в основному, статично характеризують ту чи іншу стадію життєвого циклу структури, без можливості моделювання динамічних змін у її межах та при переході у будь-яку іншу стадію, а також без врахування впливу розвитку галузі, у якій функціонує структура. Хоча для керівництва будь-якої вертикально-інтегрованої структури важливою є не сама характеристика стадій життєвого циклу, а відповідь на питання:

- на якій стадії життєвого циклу знаходиться вертикально-інтегрована структура у певний момент часу;

- чи відповідають тенденції розвитку вертикально-інтегрованої структури загальним тенденціями розвитку галузі за стадіями життєвих циклів;

- чи можна вжити певних заходів для уповільнення або прискорення розвитку вертикально-інтегрованої структури при переході з однієї стадії життєвого циклу в іншу.

Вважаємо, що всі наведені підходи мають право на життя, однак не всі у повній

мірі можуть застосовуватися для вертикально-інтегрованих структур. На нашу думку, розвиток вертикально-інтегрованої структури тільки на початковій стадії її утворення або становлення залежить від часу, а подальше її існування пов'язано не з часом (або віком) структури, а з еволюційним перетворенням внаслідок вертикальної інтеграції.

Зважаючи на означені проблеми і особливості, життєвий цикл вертикально-інтегрованої структури в аспекті вивчення його стадій потребує подальшого дослідження.

Формулювання мети статті. Метою статті є розробка напрямів удосконалення методичних підходів до ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури з урахуванням специфіки її функціонування, впливу розвитку галузі та можливості моделювання змін при переході з однієї стадії життєвого циклу в іншу.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі попередньо розглянутих досліджень науковців та враховуючи специфіку утворення і функціонування вертикально-інтегрованої структури нами узагальнено підходи до визначення стадій її життєвого циклу. На нашу думку, життєвий цикл вертикально-інтегрованої структури включає такі стадії: утворення, становлення, розвиток, прискорений розвиток, спад. Розглянемо сутність цих стадій.

Так, на стадії «Утворення» відбувається процес формування вертикально-інтегрованої структури, будівництво або придбання виробничих потужностей, формування ресурсної бази, утворення організаційної структури управління тощо. Ця стадія є проектною, а її тривалість залежить від тривалості підготовки до початку виробничого процесу всіх підприємств (або окремих бізнес-одиниць), що включаються у вертикально-інтегровану структуру. Необхідно зауважити, що стадія «Утворення» життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури не буде завершено до тих пір, поки не буде введено в експлуатацію виробничі потужності, достатні для безперебійного процесу виробництва кінцевої продукції.

Розглядаючи причини утворення інтегрованої структури І. Ялдіні говорить про

технологічну доцільність об'єднання підприємств з урахуванням взаємозв'язків між ними [10]. Це важливий аспект, однак, на нашу думку, необхідно враховувати й інші фактори – стан сировинної бази та можливості випуску кінцевої продукції. Саме це впливає на визначення стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури, початок і завершення її існування.

Так, розглядаючи утворення вертикально-інтегрованої структури в гірничо-металургійному комплексі України можна відзначити, що базою такого утворення є гірничодобувні підприємства, а стадії їх життєвих циклів є визначальними у процесі вертикальної інтеграції (зважаючи на те, що їх функціонування безпосередньо пов'язане з обсягом не відновлювальних сировинних ресурсів – залізної руди).

Крім цього, при утворенні вертикально-інтегрованої структури необхідно враховувати, що підприємства, які в неї входять, знаходяться у певних стадіях власних життєвих циклів. Вони також можуть бути інтегрованими структурами і об'єднувати у собі декілька структурних елементів, що мають свої життєві цикли. Це підтверджує те, що визначення життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури є достатньо складним і комплексним завданням.

Необхідність утворення вертикально-інтегрованих структур у гірничо-металургійному комплексі, перш за все, визначається технологічною доцільністю, яка полягає у забезпеченні якісного перебігу всього виробничого процесу – від видобутку залізорудної сировини до виробництва кінцевої металопродукції.

На наш погляд, визначальним у встановленні того, на якій стадії знаходиться певна вертикально-інтегрована структура є стан розвитку гірничодобувних підприємств, що становлять сировинну базу. Саме від стану запасів покладів залізорудної сировини, рівня технології її видобутку та економічного стану підприємств сировинної бази залежать результати та ефективність діяльності підприємств на подальших переділах технологічного ланцюга. Не менш важливим є врахування стану розвитку підприємств металургії, оскільки від результатів реалізації кінцевої продукції залежить

стан розвитку всієї вертикально-інтегрованої структури.

Отже, якщо на ринку металопродукції відбувається спад, металургійні підприємства вимушені зменшувати обсяги виробництва, знижувати ціни на металопродукції для підтримання необхідного рівня конкурентоспроможності. Від такої ситуації починають потерпати і гірничодобувні підприємства, у яких виникають проблеми зі збутом сировини. У результаті може відбутися зниження фінансових результатів і показників рентабельності на всіх переділах, що негативно впливає на операційну діяльність, фінансовий стан і, відповідно, розвиток вертикально-інтегрованої структури у гірничо-металургійному комплексі. Як наслідок, дана структура може змінити стадію життєвого циклу і перейти, наприклад, зі стадії розвитку у стадію спаду. Перехід з однією стадією в іншу може відбутися і у протилежному випадку – стадія спаду може змінитися стадією, наприклад, прискореного розвитку вертикально-інтегрованої структури.

Отже, ми вважаємо, що утворення вертикально-інтегрованої структури визначається сировинною базою, яку забезпечують гірничодобувні підприємства, а становлення і подальший розвиток – кінцевою продукцією, яку виготовляють металургійні комбінати, що входять до складу вертикально-інтегрованої структури.

Стадія «Становлення», яку запропоновано нами визначати у межах життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури, суттєво відрізняється від аналогічної стадії життєвого циклу, що запропонована М. Науменко, Л. Морозовою [3]. Ними визначається, що на стадії становлення відбувається визначення системи поширення інтеграційних зв'язків з власниками ресурсів. На нашу думку, це може відбуватися і на інших стадіях життєвого циклу структури, які характеризують прогресивний розвиток.

На наш погляд, найбільш східною зі стадією «Становлення», яка розглядається нами у життєвому циклі вертикально-інтегрованої структури, є стадія «Дитинство» у роботі [1], або стадія «Малолітство» у роботі [4].

Так, на думку К. Астаф'євої стадія «Малолітство» характеризується початком

виробництва і реалізації кінцевої продукції, формуванням стратегії розвитку підприємства відповідно до вимог ринку і триває до забезпечення приросту обсягу реалізації у 15% [4]. Розглядаючи вертикально-інтегровану структуру у стадії «Становлення» можна зазначити, що не обов'язково всі підприємства, які в неї включаються, будуть знаходитися у цій стадії. Наприклад, процес утворення групи Метінвест, яка є вертикально-інтегрованою структурою, відбувався шляхом об'єднання давно існуючих підприємств, які вже давно пройшли початкові стадії розвитку.

Оскільки загальною характеристикою настання стадії «Становлення», і у цьому ми згодні з думкою К. Астаф'євої, є початок виробництва і реалізації кінцевої продукції (для вертикально-інтегрованих структур гірничо-металургійного комплексу – готової продукції металургійних комбінатів), то, по суті, ідентифікація цієї стадії повинна відбуватися за станом розвитку підприємств «на виході» – металургійних підприємств. Але, питанням залишається тривалість стадії «Становлення» і момент переходу її у наступну. На нашу думку, ця стадія буде тривати доти, поки підприємства, що завершують виробничий цикл у вертикально-інтегрованій структурі, не забезпечать виробництво і реалізацію хоча б 50% кінцевої продукції. У випадку недосягнення запланованих ринкових позицій – вертикально-інтегрована структура може перейти у стадію «Спад».

Враховуючи сказане, у якості головного критерію стадії «Становлення» пропонуємо використовувати наступну нерівність:

$$1 - \frac{V_{\phi}}{V_{np}} \leq 0,5, \quad (3.1)$$

де V_{ϕ} – фактичний обсяг виробництва і реалізації кінцевої продукції вертикально-інтегрованої структури, натур. од.;

V_{np} – проектна виробнича потужність підприємств вертикально-інтегрованої структури, які випускають кінцеву продукцію, натур. од.

Досягнення вертикально-інтегрованою структурою стадій «Розвиток» та «Приско-

рений розвиток» є головною причиною її утворення. Аналогами цих стадій є «ріст – насичення» [3], «ріст – стабільність» [4], «розвиток – стійке зростання – стабільність» [5], «прискорене зростання – уповільнене зростання – зрілість» [6].

У вертикально-інтегрованій структурі, на відміну від підприємств, настання тієї чи іншої стадії може відбуватися не послідовно. Наприклад, приєднання окремого підприємства до вже існуючого холдингу, який знаходиться у стадії «Розвиток», може спричинити настання прискореного його розвитку, а може ввести холдинг у спад. Тому розгляд стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури та характеристика їх ідентифікації не повинні пов'язуватися часовим ланцюгом.

Далі розглянемо стадію «Прискорений розвиток». Ця стадія, як зазначають практично всі науковці, характеризується нарощуванням обсягів виробництва і реалізації кінцевої продукції вертикально-інтегрованої структури з прискоренням порівняно з попередніми періодами. Деякі з науковців [4, 6, 8] говорять про необхідність оцінки і нарощування прибутку. Однак, прибуток, являючись абсолютним показником, не дозволяє оцінити якість розвитку вертикально-інтегрованої структури. Тому, вважаємо, доцільніше використовувати показник рентабельності та визначати його приріст.

Отже, ідентифікацію стадії «Прискорений розвиток» вертикально-інтегрованої структури пропонуємо здійснювати за двома показниками: за прискореним ростом обсягів реалізації кінцевої продукції (металопродукції) та за прискореним ростом її рентабельності. При цьому для забезпечення виконання даних показників, за умови безперервного нарощування, наприклад, обсягів продукції металургійних комбінатів, необхідно також підтримувати достатнє зростання обсягів і рентабельності продукції гірничорудних підприємств.

Таким чином, критерієм ідентифікації стадії «Прискорений розвиток» у вертикально-інтегрованій структурі можна вважати таку систему нерівностей:

$$\begin{cases} \frac{I_{Vt}}{I_{Vt-1}} \geq 1 \\ \frac{I_{Pt}}{I_{Pt-1}} \geq 1 \end{cases}, \quad (3.2)$$

де I_{Vt} , I_{Vt-1} – індекс росту обсягів виробництва і реалізації кінцевої продукції вертикально-інтегрованої структури у звітному та попередньому періодах, частки од.;

де I_{Pt} , I_{Pt-1} – індекс росту рентабельності продукції вертикально-інтегрованої структури у звітному та попередньому періодах, частки од.

Вважаємо, що для кращої оцінки параметрів життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури на стадії «Прискорений розвиток» її необхідно поділити на фазу зльоту та фазу уповільнення. Перша характеризується стрімким прискоренням росту обсягів реалізації кінцевої продукції та її рентабельності, друга – уповільнення нарощування цих показників. Настання фази уповільнення може свідчити або про певну сталість у розвитку вертикально-інтегрованої структури, або про ймовірність майбутнього спаду. Тому, для вчасного розв'язання проблемних ситуацій, нами пропонується продовжувати ідентифікацію стадії «Прискорений розвиток» впродовж всієї фази уповільнення і далі впродовж року після переходу у наступну стадію.

Розглянемо стадію «Розвиток» та особливості її ідентифікації. Для окремого підприємства ця стадія (за аналогом) характеризується досягненням відповідності його обсягів виробництва рівню проектної потужності. Однак, на нашу думку, для вертикально-інтегрованої структури такий критерій ідентифікації стадії «Розвиток» некоректно застосовувати, оскільки:

– по-перше, ця стадія може розпочатися і не обов'язково при виході всіх підприємств вертикально-інтегрованої структури на проектні виробничі потужності. Адже, при підтриманні стабільних обсягів виробництва всієї структури, окреме підприємство, що в неї входить, може, наприклад, тільки розпочинати свій шлях становлення, суттєво не впливаючи на діяльність всієї структури;

– по-друге, вихід на проектні потужності вертикально-інтегрованої структури може і не відбутися внаслідок відсутності такої потреби, або недостатнього попиту на її продукцію на ринку, або з будь-яких інших причин. Але це не означає відсутність розвитку у даній структурі.

Аналогом стадії «Розвиток» можна вважати стадію «Стабільність» у роботі [4]. Автором пропонується застосовувати зміну показника індексу розвитку у межах довірчого інтервалу середньогалузевого рівня протягом трьох років. Показник індексу розвитку запропоновано визначати як інтегральний показник, що визначається на базі індексу обсягу реалізації, індексу рентабельності, індексу зміни інтегрального показника оцінювання фінансового стану підприємств у грошовому вираженні:

$$I = \sum_{i=1}^n I_i \times m_i, \quad (3.3)$$

де I – індекс розвитку, частка од.;

I_i – показник індексу i -ї складової, частка од.;

m_i – коефіцієнт вагомості i -ї складової, частка од.;

n – кількість складових [4].

На нашу думку, цей показник можна використовувати і для вертикально-інтегрованої структури. Однак, для забезпечення коректності та підвищення якості розрахунків нами пропонується визначати його на основі середніх геометричних значень індексів складових розвитку всіх підприємств, що входять у вертикально-інтегровану структуру:

$$I_i = \sqrt[n]{\prod_{j=1}^k I_{ij}}, \quad (3.4)$$

де I_{ij} – показник індексу i -ї складової j -го підприємства, що входить у склад вертикально-інтегрованої структури, частка од.;

k – кількість підприємств, що входять у склад вертикально-інтегрованої структури.

Нами підтримується також думка про важливість визначення довірчих меж вищезазначеного показника. Однак, зауважимо,

що таке визначення необхідно доповнювати оцінкою відповідності стану розвитку вертикально-інтегрованої структури і стану розвитку галузі, у якій вона функціонує. Це пояснюється тим, що певна структура, як сукупність частини підприємств галузі, стає більш чутливою до галузевих змін.

Крім того, враховуючи наявність невідновлюваних сировинних ресурсів у вертикально-інтегрованих структурах гірничо-металургійному комплексу та інших галузей, вважаємо за доцільне запропонувати врахування й іншого критерію ідентифікації стадії «Розвиток» – запасу часу до моменту настання сировинного спаду (не менше 10 років). Цей же показник є критеріальним і при здійсненні ідентифікації стадії «Спад».

Стадія «Спад» для підприємств характеризується обмеженням випуску продукції темпами падіння обсягів її реалізації, падінням прибутку та погіршенням інших показників [1–6]. Це саме стосується й ідентифікації стадії «Спад» у вертикально-інтегрованих структурах, причому потрібно враховувати спад, в першу чергу, на початковій ланці виробничого процесу – у діяльності гірничодобувних підприємств, оскільки при його наявності якісно забезпечити діяльність наступних переділів не представляється можливим.

У роботі [4] зазначає, що розглядаючи критерії ідентифікації стадії «Спад» для гірничо-збагачувальних комбінатів доцільно виокремлювати «сировинний спад» та «економічний спад». Сировинний спад властивий тільки добувним підприємствам. Його настання є наслідком вичерпання промислових запасів руди в контурах кар'єрів, що є негативною тенденцією у діяльності підприємств та може у подальшому призвести до зупинки виробництва залізорудної продукції. У зв'язку з цим автором запропоновано визначати настання сировинного спаду за умови зниження геологічних обсягів запасів залізної руди до рівня 15% від їх проектного обсягу. Виникнення ж економічного спаду, на думку К. Астаф'євої, пов'язано з погіршенням як окремих фінансово-економічних показників, так і фінансового стану підприємства загалом. При цьому критерієм ідентифікації економічного спаду автор визначає умову, за якою протягом трьох років ін-

декс розвитку менший від одиниці [4].

На наш погляд, визначення сировинного та економічного спадів у дослідженні життєвого циклу вертикально-інтегральної структури є необхідним засобом ідентифікації її входження у стадію «Спад». Однак, на відміну від вже існуючих досліджень, при оцінці цих спадів необхідно враховувати не лише їх наявність на окремих підприємствах, а й взаємозв'язок та комплексний вплив на діяльність всієї вертикально-інтегрованої структури.

Отже, вважаємо, що ідентифікацію стадії «Спад» у вертикально-інтегрованій структурі гірничо-металургійного комплексу необхідно проводити за критеріальними показниками, що характеризують сировинний та економічний спади, враховують специфіку функціонування цієї структури та дозволяють встановити момент часу закінчення її розвитку. При цьому необхідно пам'ятати, що входження у стадію «Спад» можливе на будь-якому етапі розвитку вертикально-інтегрованої структури.

Для ідентифікації сировинного спаду у вертикально-інтегрованій структурі гірничо-металургійного комплексу нами пропонується визначати запас часу до моменту його настання:

$$C_c = \frac{Z_c}{Z_B + Z_3}, \quad (3.5)$$

де Z_c – запаси покладів корисних копалин (залізорудної сировини), що характеризують можливості забезпечення основної діяльності вертикально-інтегрованої структури сировиною, натур. од.;

Z_B – річний обсяг видобутку залізорудної сировини для забезпечення внутрішніх потреб вертикально-інтегрованої структури, натур. од.;

Z_3 – річний обсяг видобутку залізорудної сировини для реалізації за межі вертикально-інтегрованої структури, натур. од.

Критерієм настання сировинного спаду є перетинання показником C_c межі у 10 років. Наприклад, якщо значення $C_c = 11,5$, то у вертикально-інтегрованої структури є 1,5 роки до настання сировинного спаду, відповідно, є час для пошуку додаткових

сировинних джерел. Управління запасом часу до моменту сировинного спаду може відбуватися через реструктуризацію вертикально-інтегрованої структури (наприклад, шляхом приєднання гірничодобувного підприємства, що має достатні запаси залізорудної сировини), через визначення оптимальних обсягів видобутку залізорудної сировини і, відповідно, реалізації товарного концентрату, агломерату або окатишів як в межах цієї структури та і за її межами, іншими способами.

Якщо сировинний спад визначається для гірничодобувних підприємств, то для металургійних комбінатів і вертикально-інтегрованої структури в цілому, треба враховувати зміну кінцевого результату діяльності. З огляду на сказане, виникає необхідність пов'язувати сировинний спад, який може виникнути на початковому етапі виробничого процесу, з економічним спадом, настання якого визначається ефективністю функціонування вертикально-інтегрованої структури.

Для ідентифікації економічного спаду у вертикально-інтегрованій структурі нами запропоновано такий критерій:

$$\frac{CB_n + \Delta EBITDA_n}{C} \geq 1, \quad (3.6)$$

де CB_n – питома собівартість кінцевої продукції, грн.;

$\Delta EBITDA_n$ – питомий синергетичний ефект внаслідок спільного функціонування підприємств у вертикально-інтегрованій структурі, грн.;

C – ціна кінцевої продукції, грн.

Виконання такого критерію свідчить про відсутність позитивного фінансового результату функціонування вертикально-інтегрованої структури, а отже й про неефективну її діяльність.

Для виключення фактору випадковості та підвищення ефективності управлінських рішень пропонуємо ідентифікацію економічного спаду вертикально-інтегрованої структури здійснювати впродовж трьох років після його настання.

Як зазначалося раніше, життєвий цикл вертикально-інтегрованої структури необхідно ідентифікувати у взаємозв'язку з життєвим циклом галузі, у якій вона функціонує. Для підвищення якості такої ідентифікації нами розроблено відповідну матрицю (табл. 1). Для її побудови застосовується єдиний підхід: стадії життєвого циклу галузі визначаються аналогічно, що і стадії життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури.

Таблиця 1

Матриця визначення стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури з урахуванням стадій життєвого циклу галузі

Стадії життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури	Стадії життєвого циклу галузі				
	Утворення	Становлення	Розвиток	Прискорений розвиток	Спад
Утворення	Абсолютне утворення	Локальне утворення	Локальне утворення	Локальне утворення	Аномальне утворення
Становлення	-	Абсолютне становлення	Локальне становлення	Локальне становлення	Аномальне становлення
Розвиток	-	Випереджаючий розвиток	Абсолютний розвиток	Локальний розвиток	Аномальний розвиток
Прискорений розвиток	-	-	Локальний прискорений розвиток	Абсолютний прискорений розвиток	Аномальний прискорений розвиток
Спад	-	Аномальний спад	Випереджаючий спад	Аномальний спад	Абсолютний спад

Джерело: розроблено автором

Абсолютні характеристики утворення, становлення, розвитку, прискореного розвитку та спаду (сірий колір у таблиці) характеризують повну відповідність життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури життєвому циклу галузі. Це ідеальний варіант еволюції структури.

Утворення галузі, за аналогією з утворенням вертикально-інтегрованої структури, полягає у формуванні первинної матеріально-технічної та ресурсної бази для початку її функціонування. Тому на цій стадії життєвого циклу галузі вертикально-інтегрована структура також може лише утворюватися, але не функціонувати. Також, вважаємо, що не може бути мови про прискорений розвиток вертикально-інтегрованої структури під час становлення галузі, оскільки останнє пов'язане з початком виробництва, поступово-незначним нарощуванням обсягів, виходом на ринок і, відповідно, суперечить прискоренню у розвитку вертикально-інтегрованих структур.

Локальне утворення та локальне становлення вертикально-інтегрованої структури відбуваються у період прогресивного розвитку та стабільного функціонування галузі.

Випереджаючий розвиток характеризує входження вертикально-інтегрованої структури у стадію «Розвиток» у той період, коли ще не завершилося становлення галузі. Такі ситуації рідкість, однак можуть відбуватися, особливо коли інтегрована структура налічує всього декілька невеликих підприємств.

Локальний розвиток визначається, навпаки, деяким відставанням темпів нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції вертикально-інтегрованої структури, її рентабельності від темпів розвитку галузі. Така ситуація може характеризувати існування певних проблем у структурі, які не дозволяють досягати їй прискореного розвитку.

Іншою є ситуація, що характеризує локальний прискорений розвиток: вертикально-інтегрована структура більш інтенсивно розвивається ніж галузь, що дозволяє їй вийти на лідируючі позиції серед конкурентів.

Окремої уваги потребує розгляд утворення і функціонування вертикально-

інтегрованої структури у період спаду в галузі та, навпаки, спад у вертикально-інтегрованій структурі в періоди розвитку галузі.

Вважаємо, що процес утворення, становлення та розвитку вертикально-інтегрованої структури у період спаду в галузі це аномальне явище, що має тимчасовий характер. Підпорядковуючись циклічності економіки галузі вертикально-інтегрована структура буде відчувати галузевий спад, що рано чи пізно відобразиться на її економічних показниках. Тому утворення вертикально-інтегрованої структури у цей період взагалі є недоцільним, а процес становлення і розвитку потребує жорсткого контролю та постійної ідентифікації.

Також аномальним є спад у вертикально-інтегрованій структурі під час становлення і прискореного розвитку галузі. І те й інше може пояснюватися виникненням форс-мажорів, або неефективним менеджментом на початковому етапі становлення бізнесу чи впродовж подальшої діяльності. Крім того, аномальний при прискореному розвитку галузі, як і випереджаючий спад можуть бути наслідками сировинного спаду – недостатності запасів покладів корисних копалин для якісного забезпечення сировиною потреб основної діяльності вертикально-інтегрованої структури.

Висновки. Отже, у результаті проведених досліджень нами удосконалено методичні підходи до ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури, що ґрунтуються на застосуванні критеріальної оцінки та матриці взаємозв'язку життєвих циклів вертикально-інтегрованої структури і галузі, у якій вона функціонує.

Запропоновано виділяти такі стадії життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури: утворення, становлення, розвиток, прискорений розвиток, спад. Розроблено критерії ідентифікації цих стадій: на стадії утворення – введення в експлуатацію виробничі потужності, достатніх для безперебійного виробництва кінцевої продукції; на стадії становлення – забезпечення обсягу виробництва і реалізації кінцевої продукції на рівні, що не перевищує 50% проектною потужності; на стадії прискореного розвитку

– нарощування обсягів виробництва і реалізації кінцевої продукції та рівня її рентабельності з прискоренням; на стадії розвитку – підтримання індексу розвитку вертикально-інтегрованої структури більше одиниці впродовж трьох років та наявність часу до настання сировинного спаду; на стадії спаду наявність сировинного і економічного спаду.

При ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури необхідно враховувати стан розвитку галузі та її життєвий цикл, а також зважати на можливості подальшого функціонування в певних умовах. Саме цей напрям є пріоритетним у подальших наших дослідженнях.

Література

1. Адизес Й. Управление жизненным циклом корпорации / И. Адизес. – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
2. Горбатов В. М. Конкурентоспособность и циклы развития интегрированных структур бизнеса / В. М. Горбатов. – Х. : ИД «ИНЖЕК», 2006. – 592 с.
3. Науменко М. О. Моделирование та організація управління життєвим циклом інтегрованої корпо-

ративної структури / М. О. Науменко, Л. В. Морозова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №35. – С. 221–224.

4. Астафьева К. А. Классификация угроз экономической безопасности согласно жизненным циклам компании / А. К. Астафьева // Вісник Криворізького економічного інституту КНЕУ. – 2011. – №2(26). – С. 66–70.

5. Широкова Г. В. Управление организационными изменениями: Учеб. пособие. / Г. В. Широкова. – СПб. : Издат. дом С.- Петерб. гос. ун-та, 2005. – 432 с.

6. Коваленко О. В. Концепція життєвого циклу підприємства та кризові фактори / О. В. Коваленко // Бізнес-навігатор. – 2010. – №1. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Soc_Gum/Biznes/2010_1.

7. Матюшенко О. І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка / О. І. Матюшенко // Проблеми економіки. – 2010. – №4. – С. 82–91.

8. Коласс Б. Управління фінансовою діяльністю підприємства. Проблеми, концепції, методи / Б. Коласс. – М. : Финансы, ЮНИТИ, 1997. – 576 с.

9. Верхоглядова Н. І. Аналіз методичних підходів до оцінки стадій життєвого циклу підприємства / Н. І. Верхоглядова, Ю. С. Примуш // Економічний форум. – 2012. – №3. – С. 270–276.

10. Ялдин І. В. Передумови виникнення та сутність поняття «інтегрована структура бізнесу» / І. В. Ялдин // Проблеми економіки. – 2010. – №2. – С. 61–72.

В статтю обосновано необхідність удосконалення методических підходів к ідентифікації стадій життєвого циклу вертикально-інтегрованої структури з урахуванням специфіки її функціонування, впливу розвитку галузі та можливості моделювання змін при переході з однієї стадії життєвого циклу в іншу. Розроблені критерії ідентифікації цих стадій. Предложено проводити ідентифікацію життєвого циклу вертикально інтегрованої структури матричним способом з урахуванням розвитку галузі, в якій вона функціонує.

Ключевые слова: вертикально интегрированная структура, жизненный цикл, развитие, спад.

The necessity of improvement of methodological approaches to the identification of stages of the life cycle of a vertically integrated structure is justified with its specific characteristics taken into account, including the influence of the industry and the possibility of the changes modeling in the transition from one stage to another. Criteria for the identification of these stages are developed. It is proposed to carry out the identification of the life cycle of a vertically integrated structure via matrix method taking into account the development of the industry it operates in.

Keywords: vertically integrated structure, life cycle, development, decline.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Вагоною О. Г.

Надійшла до редакції 4.11.13 р